

Hange (viitenumber 242493):

„Haanja elupaikade inventuur (metsad)“

Koostaja: Anneli Palo

OÜ Metsamutt

anneli.palo1@gmail.com, Tel: +372 52 93653

Töö tellija: Keskkonnaamet

2022

Tartu

Sissejuhatus. Töö lähteülesanne

Töö eesmärk: Inventeerida Haanja looduspargi (KLO1000469) elupaigatüübid vastavalt hanke juures olnud lähteülesandele umbes 1050 hektaril ning registreerida võõrliikide ja kaitsealuste liikide leiukohad.

Töö metoodika: Kasutades tellija poolt edastatud andmekihte (inventeerimist vajavate alade piirid, põhikaardi objektid ja jooned, varem määratletud elupaigad, metsaregister) ja ortofotot, digiteeriti MapInfo programmis esialgne andmekiht, mida kasutati välikaardistusel (Samsung Galaxy tahvelarvuti, LocusMap, WMS ortofotoalus).

Esialgne lähteülesande andmekiht sisaldas ohtralt alasid, mis GIS-vaatlusel ei vastanud metsaelupaiga tunnustele (põllud, niidud, õuealad, raiesmikud) ning valikuliselt metsaeraldusi projekteeritavatest sihtkaitsevöönditest. Kokkuleppel KeA esindajaga eemaldati andmekihist elupaigatüüpide tunnustele selgelt mittevastavad alad, samuti otsustati mitte alata selektiivset kaardistamist projekteeritavates vööndites. Inventeeritav pindala jäi samaks, sest inventuuri valimisse lisati a) vanu metsi esmaste valikualade vahetust ümbrusest; 2) metsakorralduse andmebaasi järgi võimalikke huvipakkuvaid kooslusi, sh väga kõrge vanusega metsad, laialehised metsad ning nende vahetust lähedusest alasid, mille elupaigaline kuuluvus polnud selge.

Vastavalt vajadusele salvestati välitööl teekonnapunkte liikide leiukohtade märkimiseks ja elupaigapiiride korrigeerimiseks, mis toimus hiljem kameraalselt MapInfo programmis. Välitööl täideti tahvelarvutile kohaldatud Exceli andmevorm, mida hiljem parandati ja täiendati kameraalselt.

Töö sisu:

1. Anti hinnang loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide olemasolule ja seisundile lähteülesandes kooskõlastatud alal.
2. Täideti nõutavad andmetabelid MapInfo ja Exceli formaadis.
3. Ühtegi aktiivset taastamist vajavat elupaika ei leitud, seega vastavat kaardikihti ega analüüsi ei ole lisatud. Kõikide metsaelupaikade puhul on parim looduslikkuse taastaja aeg ehk tuleb lasta metsal vananeda. Suure üraskikahjustusega keskealised ja küpsevad kuusikud olid valdavalt kasvanud endistele põllunduskõlvikutele ning nende järjepidevus oli madal, või olid metsad muutunud haavatavaks valede hooldusvõtete tulemusel, seega need metsad ei kvalifitseerunud metsaelupaigaks. Väga vanades ja looduslähedaseks kujunenud kuusikutes (sageli püsimeetsades) on üraskikahjustus normaalne metsa elutsükli osa ja tekkiv lamapuit peab jääma kooslusse substraadiks teistele liikidele. Elupaigaks on piiritletud järjepidevad kuusikud, kus kahjustus on tekkinud piiriala raie või puude väga kõrge vanuse tõttu. Neid kahjustusi ei tohi likvideerida, erijuhtumite jaoks on antud soovituselised märkuste real.
4. Leitud kaitstavad liigid on esitatud tellijale MapInfo andmekihina. Leiti üks I kaitsekategooria liigi leiukoht (ogane astelsõnajalg). VEP tunnusliigid on valdavalt laialt levinud ja esitatud polügooni täpsusega, konkreetseid leiupunkte on inventeerijal olemas, eriti kui liiki oli polügoonis vähe. Mõnede liikide kohta on andmestik edastatud LVA-andmebaasi. Invasiivseid taimeliike leiti üliharva ja valdavalt olid need maantee või mahajäetud talukohtade juures, sisuliselt väljaspool inventeerimiseks eraldatud ala.

Tööde läbiviimine

Välitööd teostati 2022.a. aprillist septembrini.

Elupaigatüüpide ja loodusväärtuste inventeerimise tulemused

Väljas kontrolliti 1210 ha metsamaad, sellest metaelupaikadeks osutus **656ha**. Haanja piiranguvööndis inventeeriti järgmised elupaigatüübid:

Elupaigatüüp	Esinduslikkus	Polügoonide arv	Kokku	Pindala ha
0	0		617	554,2
9010*			154	255,89
	A	4		3,59
	B	46		79,35
	C	88		145,33
	p	16		27,61
9020*			29	42,21
	A	0		
	B	5		10,13
	C	12		16,72
	p	12		15,36
9050			136	265,14
	A	14		28,26
	B	60		113,93
	C	54		90,8
	p	14		32,15
9060			5	3,52
	A	0		
	B	0		
	C	3		2,14
	p	2		1,37
9080*			11	13,06
	A	4		7,31
	B	2		1,78
	C	4		2,05
	p	1		1,92
9180*			4	5,18
	A	1		1,6
	B	2		2,47
	C	1		1,1
	p	0		
91D0*			51	68,93
	A	3		5,05
	B	20		30,32
	C	27		32,7
	p	1		0,87
91F0			1	2,07
	C	1		

Kaitstavaid liike leiti 20 taksonit. Haruldasing oli I kat. liik ogane astelsõnajalg (*Polystichum aculeatum*), teised haruldasinged liigid olid II kat. kuuluvad väike käopõll (*Listera cordata*) ja karvane maarjalepp (*Agrimonia pilosa*). Kõige sagedasem oli III kat. liik sulgjas õhik (*Neckera pennata*).

Püsimetsa mõistest ja soovitusel metsaelupaikade võimalike piirivigade käsitlemiseks

Elupaikade kohta märkuste kirjutamisel olen sageli kasutanud püsimetsa mõistet. Püsimetsaks nimetasin metsi, kus on järjepidevalt ja ka viimase 10 aasta jooksul, kuid väikeses mahus puitu võetud või väga vähesel määral puistu struktuuri mõjutades metsahooldustööd tehtud. Selliste metsade I rinne on valdavalt ületanud seaduses lubatud raieküpsusvanuse või on metsas rinded peaaegu eristamatud, metsa ongi erivanuseline ja suhteliselt hõreda I rindegaga. Otsuse, kas selline mets toimib elupaigana või mitte, saab teha arvesse võttes mitmeid erinevaid tegureid, põhilised neist olid: kas leidis põlismetsa tunnuseid, kas struktuur oli vaatamata läbiviidud raiegevusele kasvukohaomane ja piisavalt taastumisvõimeline kuni 30 aasta jooksul, kas ala naabruses oli teisi väärtuslikke metsaelupaiku, kui vanad olid viimastel intensiivsema metsamajanduse jäljed, kas ala läbis kasutatav tee või esines muid potentsiaalselt alati elustikule negatiivselt mõjuma jäävaid tegureid.

Enamus Haanja metsi on olnud varem hooldatavad ning range kaitse alla võetud aladel on hakanud taastuma põlismetsaelustik. Seetõttu leidsin mitmetes inventeeritud kohtades, et kui omanik jätkab senises mahus talle vajaliku küttematerjali võtmist, pole metsale tarvis rakendada range kaitse meetmeid, kuid metsakasutuse intensiivistamine ei ole selles kohas sobilik, s.t. seadusekohased maksimumload väljaraie, rääkimata uuendusraiest peavad olema keelatud. Pidev täiesti puutumatu alade pindala suurendamine ei kaitse pikemas perspektiivis muu metsamaa mulda ja elustikku ning diskrimineerib seni loodushoidlikult käitunud metsaomanikke. See on muidugi laiem metsamajanduse- ja looduskaitsepoliitika küsimus, kuidas see vastuolo lahendada ja piiranguvööndi erametsades soodustada metsa väheintensiivset kasutamist tänase lageraiemajanduse asemel.

Metsaelupaikade inventuuri tulemusi kasutatakse ilmselt raielubade koostamisel ja mõnikord võib tekkida küsimus, kas piir on õigesti märgitud või kas raiel on piirist õigesti aru saadud. Haanja kõrgustikul on reljeef vaheldusrikas ning võrreldes kasutatud tehniliste vahendite ja alusmaterjalide mõõtevahenditega on väga tõenäoline, et mõnes kohas on vea liitunud ja polügooni piir sattunud isegi kuni 20m valesse kohta. Reeglina on metsaelupaiga piirina mõeldud ala, kus kehtivad üks või mõned järgnevad tingimused: 1) esineb tee, kraav, siht, raieala serv või selgelt jälgitav piir; 2) esineb selge peapuuliigi ja/või vanusklassi (erinevus üle 20-30 aasta) muutus; 3) esineb selge varem rakendatud metsamajandusvõtete muutus – mida vähem majandatud ja mida enam on lamapuitu, seda kindlamalt on tegu metsaelupaigaga, 4) muutub metsa järjepidevus – osa metsast on kasvanud endisele metsamaale ehk esinevad tühje metsakõdu, metsasamblad ja puhmad (mustikas) ning muud looduslikule metsale omased tunnused (seejuures võib puurinne olla mõlemas puistus sama vana või järjepideval metsamaal näiteks isegi noorem, kuid järjepidevus metsamaana on Haanjas kindlasti kõrgema metsaomase liigirikkuse tingimus). Kui esineb kahtlusi, et kus piir ikkagi täpselt on, siis metsaelupaiga koosseisu kuuluvad alati 1) vanad puud, sh endised metsaservade laiavõralsed puud või endised metsalähedased üksikpuud, samuti laialehised puud ja vanad haavad; 2) looduslikud ojad ja turbasammaldega soolaigud, järsud nõlvad ja sügavad uhtorud; 3) reljeefivormid ja endise maamajanduse jäljed, mida metsa majandamine võib kahjustada (märjad lohud, nõlvad, väikesed uhtorud, endised talude rööbasteed, kiviaiad, varemed, taluõue ja aia puud jmt).

Vanad loodusmetsad (9010*)

Vanu loodusmetsi leidub Haanjas päris palju. Maastikul erinevaid suktsessiooniastmeid nähes on ilmne, et rohundirikka ning vana loodusmetsa kuusiku eristamine on Haanjas üsna meelevaldne - kuusikuelupaiga struktuurirohkuse ja lopsakuse määrab siin põhiliselt maakasutusajalugu. Paljud endised põllundusalad on esialgu sarnasemad rohundirikkale kuusikule (rohustu ja põõsaste põhjal sinilille ja jänesekapsa-naadi, jänesekapsa: sõnajalad, rohundid, põõsastik, lehtpuud hulgas), kuid metsasuhtsessiooni käigus tekib kõdukiht ja sambla- ning puhmarinne. Vana loodusmetsakuusiku häiludes kujuneb ajuti välja kooslus, mis rangelt võttes vastab hoopis rohundirikka kuusiku elupaigale. Hooldavad raied vähendavad põõsaste ja lehtpuude tihedust. Nn ajalooliseks peetaval metsamaal on sagedane jänesekapsa-mustika kasvukohatüüp. Muidugi on vaesemad mullad viljakatest varem põllumaade seast välja langenud, kuid sellist arengukäiku võib märgata väga sageli.

Foto 1. Võõndiliselt või ka suuremate eraldustena toimus Haanja maastiku metsastumine. Kõige vanemad puistuosad paiknevad kas metsa keskosas või mõne reljeefivormi juures (järsak, sõll, uhtorg, mõnikord ka tee või endine talupiir jne). Vanim puistu on reeglina raiemärkidega, alles vananev osa võib olla seetõttu isegi struktuurirohkem, sh kuivanud substraadid.

Foto 2. Tüüpiline endine karjamaa või võsapõld, kuhu kujunes esmalt (võimalik et põlengujärgne) männik, segus ja hiljem juba kuusik ning järgmises põlvkonnas peaks olema rohkelt lehtpuid, sh lühiealist sarapuud, vahtrat. Olenevalt kuuskede ja lehtpuude ohtrusest ning kuuse lamapuidu rohkusest võivad sellised puistud kuuluda kas 9010* või 9050 või 9060 tüüpi.

Foto 3. Mustika ja mustika-karusambla loodusmetsi esines siinseal orgudes ja sooservadel. Kuna lähteülesanne nende otsingule ei keskendunud, siis jäid taolised väärtuslikud puistud inventeerimisel ette pigem juhuslikult.

Foto 4. Tüüpiline Haanja püsimets-kuusik ajaloolisel metsamaal. Sellised alad tuleks kindlasti traditsiooniliste püsimetsadena säilitada, leida selleks makstav metsandustoetus.

Rohundirikkad kuusikud (9050)

Lähteülesande põhieesmärk oli üles leida veel säilinud rohundirikkad kuusikud, sest Haanja looduspark on nende säilitamise vastutusala. Paljud elupaigamudelis piiritletud metsad olid kas juba maha raiutud, erineva hooldamisintensiivsusega kultuurkuusikud või üsna hilise tekkega metsad.

Tulebki nentida, et suurema osa kuusikute tänane ilme on nii endiste põllunduskõlvikute võsastumise (sh võsapõldude kinnikasvamine) kui varasemate kuuske soosivate hooldusraiete tulemus, samuti on teise maailmasõja järgselt rajatud kuusekultuure, millest mõned on varem ekslikult arvele võetud metsaelupaikadena.

Vaheldusrikka reljeefiga alal, kus puistu koosseisu kujunemist ja muud liigistikku mõjutab tulevikus palju erinevaid faktoreid, näiteks nõlva ekspositsioon, pole elupaigatüübi täpsel eristamisel tegelikult väga suurt mõtet (vt ka 9010* lõik). Eesmärgiks tuleb seada põliste metsaliikide säilimiseks piisavalt suurte alade moodustamine, sest enamus mitmerindelise metsa kuuse või tema lamapuiduga seotud liikidest esinevad mõlemas elupaigatüübis. Viljakad kuusikud on ka dünaamilises üleminekus laialehiste metsadega, kuid neid oli Haanjas väga vähe (vt järgmine elupaigatüüp).

Edaspidi on viljakal mullal kasvavates looduslikult arenevates kuusikutes rohkem lehtpuid, sh alusmetsa (sarapuu, pihlakas) ja hiljem kujunevad välja tänasest tunduvalt hõredamad kuuse-lehtpuu segametsad. Kuuse-kooreüraski kahjustus on vaadeldav kui häiring, mis aitab taastada looduslähedast struktuuri. Kui kaitse-eesmärgiks on looduslik metsakooslus, ei saa metsaelupaigaks või vääriselupaigaks määratud puistutes reeglina lubada üraskikuuskede eemaldamist.

Hooldades metsi üksikpuude raiega ja kasutades väljaveoks kerget tehnikat lumikattel, on võimalik Haanjas kasvatada ka vanad terved puhtkuusikud, nagu oli näha varasemas maastikupildis, kuid looduskaitseliselt on need suhteliselt liigivaesed ning enamus tänaseid metsamajandajaid soovib kuuske raiuda tunduvalt nooremalt kui see oli tavaks (seaduses lubatud) Haanja maastikuilme kujunemise aegadel ja siis, kui alast sai maastikukaitseala. Suuremates massiivides on siiski sobiv ka erivanuseline kuusik, juhul kui on säilinud traditsioonilised vanad väljaveo- ja hooldusteed (vastavalt reljeefile häiluline või ühtlane valikuline raie).

Kuna Haanjas on ajalooliste maakasutuse eripärade tõttu ka väga ulatuslik juurepessu levikuala, tuleks majandatavates metsades segametsade teket igati soodustada. Mitmerindeliline segamets on soovitatav nii maastikuilme säilimise, metsa liigirikkuse kui sanitaarse seisundi mõttes (sh kuusk-mänd, kuusk-kask, kuusk-haab). Kuusekultuuride rajamine piiranguvööndi metsamaale, ammu endistele põllumajandusmaadele peaks looduspargis olema keelatud, sellisele tegevusele ei tohiks maksta toetust. Tuleks leida võimalusi kuuse-lehtpuusegametsades toetada eelkõige püsimeetsandust. Paljud kuusikute looduskaitseväärtused säilivad mõõdukalt hooldatud metsades, kõik kuusikud ei pea olema kaitse alla võetud põlismetsana, kuid lageraiemajandus ei säilita ühtegi elustikulist väärtust.

Foto 5. Tüüpiline rohundirikas vana kuusik talumaadel. Tavaliselt on raiejärke, kuid need on mitukümmend aastat vanad või on puid võetud vaid mõnes servas ja/või tee äärest.

Foto 6. Tüüpiline jänsekapsakuusiku serv/häil. Puistu keskosas on alusmetsa pigem vähe ja kasvab mustikaid, häilu aga moodustub rohke liigirikas alusmets ja rohustu. Hilisemas metsas markeerivad endisi häilukohti elus või surnud vahtratüved, jalakad ja puukujulised pihlakad.

Laialehised metsad (9020*), oosimetsad (9060) ja astangumetsad (9180*)

Paiguti kujuneb tänaste kuusikute ja haavikute-lepikute asemele või kõrvale laialehiseid metsi, sellised puistud asustavad kõige viljakamaid muldasid kuplinõlvadel ja sinna kujunenud terrassidel või uhtorgudes. Paiguti vastavad sellised laialehised metsad kas osaliselt või tervenisti astangumetsade kirjeldusele, sest esineb pidevaid pinnasevaringuid ja nõrgvett, allikalisi alasid. Kuusk on ja jääb seal põhiliselt II rindesse koos väga mitmekesise alusmetsa ja järelkasvuga, praegu pigem sage liik haab tasapisi sureb välja, säilides põhiliselt tänu nõlval sagedasti tekkivatele tuuleheitehälludele.

Kuuse, haava ja lepa domineerivuse vähenedes tõuseb laialehiste puude osakaal, varjulised kohad kattuvad vahtra- ja jalakasaludega, hiljem võivad asenduda pärnadega, sagedaseks jäävad sarapuu ja pihlakas, kasvades puukõrguseks (10m ja rohkem, mitmekümneaastased tüved). Lõunanõlvadel võib tekkida väikesepindalalisi tamme-segapuistuid ning suurematesse häiringukohtadesse suudavad levida ka männid, kellest kõrgesse vanusesse jõuavad nähtavasti vaid üksikud. Niisugused puistud on potentsiaalselt väga liigirikkad, kui säilib varjulisus ja esineb piisavalt jämedat eriliigilist lamapuitu.

Praegused uhtorud kannavad kohati selget pitserit varasemast maakasutusest, olles kinnikasvanud karjamaade struktuuriga. See tähendab, et leiduvad üksikud vanad elus või surnud laiavõralsed lehtpuud, muu metsaosa on selgelt noorema vanusega, kuid samas loodusliku mitmerindelise struktuuriga. Juba ammu mahajäetud alad on kunagise metsahoolduse ja kohatise metsades karjatamise tõttu kujunenud kuuse-segametsadeks või kuusikuteks. Põlismetsaliike võib leida mõlematest variantidest, loomulikult enam seal, kus kõrval leidub ulatuslikke loodushaardesid või kui alal on selged märgid pikast järjepidevusest (lisaks lamapuidule sügav kõdu- ja samblakiht, nõlvadel vana tuuleheitehäll mikrorreljeef).

Foto 7. Tüüpiline uhtorg, kust on varasematel aegadel üksikpuid eemaldatud, seetõttu laialehiseid puid on säilinud suhteliselt vähe, neid asendab praegu enamasti sarapik (Kesk-Euroopa lehtmetsade käsitluses on sarapuu laialehine alumiste rinnete puu).

Foto 8. Kauem majandustegevusest väljas olnud uhtorgude kompleks. Fotel on hästi näha, et niisugusel savisel pinnasel ei suuda kuused kasvama hakata mujal kui piisavalt kõdunenud lamapuidul. Põhjuseid võib olla mitmeid, sh nii juurkonkurents kui savimulla ajutine läbikuivamine ja liigvesi, mis noorte kuuskede juurestikku kahjustab. Käsna vett säilitaval kõdupuidul on elutingimused kuusetaimede talutavamad.

Foto 9. Areneva uhtoru lehtmets väga järsul nõlval.

Okas- ja lehtpuu-soometsad (*91D0 ja *9080, 91F0)

Tulenevalt lähteülesandest oli inventuurialal vähe soometsi. Inventuuril selgus, et paljud turbal kasvavad metsad on piirkonna põliseimad metsaad ja neis leidis haruldusi isegi siis, kui tegu oli endisi turbaauke või labidakraave sisaldavate aladega. Kaitstavatest liikidest on sellistes soometsades sagedased väike käopõll ja Wulfi turbasammal, ohtralt leidub metsa vääriselupaikade tunnusliike. Õhukeseturbalised soostuvad alad on olnud enamasti endised karjamaad ja nende looduskaitseline väärtus sõltub rohkem naaberkooslustest – kas nad esinevad koos järjepidevate metsadega või asuvad hiljaaegu võsastunud põllumajandusmaastike vahel/kõrval. Märgalad ning voolunõvad ja nõgusad reljeefiosad aitavad Haanja „mägises“ maastikus loodusliku metsa toimisele tõhusalt kaasa, pakkudes vajalikku (õhu)niiskust ümbritsevatel kuplitel kasvava metsa elustikule.

Foto 10. Ainulaadne lodu-sanglepik, mida ümbritsevad väärtuslikud kuusikud.

Foto 11. Väga tüüpilised on Haanja maastikule lombid ja väikesed sõllid, mida reeglina elupaikadeks ei piiritletud, vaid liideti põhielupaigaga, märkides olemasolu maastikuliste näitajate real.

Foto 12. Vana turbavõtusüvendiga siirdesoomets.

Probleemid ja soovitused kaitsekorralduskava koostamiseks

Haanja looduspark moodustati ajalooliselt väljakujunenud maastike ja loodusväärtuste kaitseks. Lähteülesande põhiselt vaadeldi selles projektis vaid piiranguvööndi kooslusi põhjusel, et sealne majandussurve ja –meetodid ei säilita enam traditsioonilist maastikupilti ega loodusväärtusi. Minu kui eksperdi arvates on suurimaks probleemiks sanitaarraiel ja valikulisel raiel põhineva metsandusmudeli hülgamine viimasel paaril aastakümnel, mis põhjustab maastikupildi põhjalikku muutumist ning alandab metsade potentsiaali kujuneda loodusmetsaks. Enamus meie tänaseid kaitstavaid metsi on olnud traditsiooniliselt majandatud ja mitmed nende loodusväärtused suutsid taastuda suhteliselt lühikese ajaga. Viimase metsaseaduse muutusega alandatud raievanused, ulatuslikud lageraiad ja väga hõredaks hooldatud puistud vajavad looduslähedaseks ja looduslikuks taastumiseks aga väga pikka aega ja tänane piiranguvööndi maastik on aina enam kujunemas puupõllunduslikuks kultuurmaastikuks ega erine maastikest väljaspool kaitseala.

Haanja tänased arumetsad on suures ulatuses kasvanud endistele põllumajanduslikele maadele, kusjuures metsa taastumine algas juba sajandeid tagasi. Metsamaastikul liikudes on samal mullatüübil paiknevate puude vanust, kõdukihi tusedust, alumiste rinnete struktuuri ja liigirohkust vaadates võimalik empiirilisel tuletada viimase 200 aasta jooksul valitsenud metsakasutusmeetodid. Ajalooliselt kujunes kinnikasvanud avamaastikele kas männik (põleng, kulustumine) või leik (põld, nitrofiilne karjamaa), kõdusoostunud karjamaadele ka kaasik. Ajalooliselt juba nii vanade puistute asemele, mida jõuti enne teist maailmasõda lageraiuda, on kujunenud valdavalt kaasikud või haavikud, ka struktuurivaesed kuusikud. Sõjajärgsel ajal raiuti Haanjas üsna vähe, põhiliselt sanitaarraiena, hooldusraiena, istutati noorendikke põllumajandusmaale. Eesti Vabariigi taastamise ajaks olid metsad piisavalt vananenud, majandusreeglite lõdvenedes ja omandiõiguse taastudes toimus teatud perioodil päris intensiivne raie ja hooldus. Nendesse metsadesse on tänaseks kasvanud tihe sarapuu ja pihlaka alusmets ja mõnikord tekkinud ka rohkelt lamapuitu, lageraiad olid siis üldiselt keelatud. Hilisemal perioodil on metsi traditsiooniliselt hooldatud vähe, üksikud

maaomanikud on sellega jätkanud, sagedasem on vähene küttepuuks koristamine. Kohati on Haanja maastik mahajäetud nii hilja, et seal prevaleerivad noored lepikud ja kaasikud, seetõttu puuduvad ka olulised metsamajanduse märgid. Praegu valdab lageraie ja ilmselt on need veidrad harvikud, mis siin-seal püsti, metsafirmade nn hooldusraiete tulemus.

Haanja piiranguvööndi majandamisreeglistikku tuleks kindlasti sisse viia rangemad piirangud ja kontroll metsa majandamise üle. Langed on omavahel liitunud, tekitades hiiglaslikke välju, savistel muldadel jäävad maha hiigelsügavad rööpad. Hävitatakse endiste taluteede põlispuud, võetakse paljaks söllide ümbrused ja puud tiritakse välja isegi suhteliselt sügavatest uhtorgudest. On kinnistuid, kus kogu metsast on raiumata jäänud vaid peaaegu püstloodis nõlvad, kuid on kohti, kus on suudetud isegi need paljaks teha. Maastik piiranguvööndis võiks kahtlemata olla majandatud üsna suurel pindalal, aga praegu on tegu ilmselge rüüstamisega, mitte majandamisega. Keskealiste kuusikute hooldusraiete puhul on paiguti teadlikult rikutud puistute struktuur, et võimaldada kooreüraski paljunemist ja sellele järgnevat sanitaarlageraie. Järele jäävad sisuliselt ruutkilomeetreid hõlmavad võsad. Võib-olla oleks neil 200 aasta pärast taas kõrge loodusväärtus, kui neid ei vaevuta edaspidi hooldama, aga noore metsa niidutaoliseks trimmerdamine või sirgete pliiatsitaoliste puutüvedega hõrendikuks hooldamine ei ole kooskõlas looduspargi kaitse-eesmärkidega.

Foto 13. Nii suurte lagealade teket 360 kraadi ümber vaatleja ei peaks looduspargis lubama.

Foto 14. Niisuguste väljaveoteede teke peaks olema välistatud kõikjal, mitte vaid looduspargis.

Foto 15. Sellisel hooldusraiel on loodud kõik võimalused peatse kooreüraski massrännaku tekkeks.

Foto 16. Väärtuslikud vanad metsaeraldused, millele kas pole raieluba antud vmt põhjused, on sageli rikutud väljaveoteedega, puud on vigastatud, tee kõrvalt on puid võetud. Rääkimata, missugused need teed ise on, kuidas läbivad looduslikke voolusooni jne.

Soovitused

1. Haanja metsamaastiku väljanägemise drastiline muutumine on signaaliks, et metsa majandamisviise kaitsealadel tuleb taas muuta. Sihtkaitsevööndite juurde moodustamine on poolik lahendus, sest liigid vajavad levikukoridore ja inimesed puhkemaastikku ning kõrvalkasutust võimaldavaid metsi. Loodussõbrarliku püsimeetsanduse jaoks tuleb leida toetusvahendid või lihtsalt muutagi see piiranguvööndis taas kohustuslikuks.
2. Käesolevas projektis inventeeritud metssaelupaikade andmestiku kasutamine raiete lubamiseks või keelamiseks ei ole terviklahendus, kuni pole inventeeritud projekteeritavad sihtkaitsevööndid ning modelleeritud Haanja kõikide metssaelupaikade võrgustik: kus on säilinud esindusala, kuhu peaksid jääma/tulema püsimeetsalikud vääriseelupaiku või metssaelupaiku ümbritsevad rohekoridorid. Palju väärtuslikke metssaelupaiku on maastikult veel üles leidmata.
3. Liiga vähe on pööratud tähelepanu soostunud ja soometsadele, kus Haanja varasema intensiivse põllumajanduse kontekstis on säilinud selle piirkonna vanimad loodusväärtuslikud metsad. Aina sagenevate põudade ja intensiivistuva metssakuivenduse tingimustes peaks olema teada Haanja vetevõrgu olukord ja väärtused, sest kraavide ja veekogumistiikide kaevamine võib hävitada väärtuslikud märgalad. Samuti vastaks olemasolevate märgade metssade ja soolaukude inventeerimine küsimusele, kus on koprad tegutsenud eduka looduslikkuse taastajana ning seetõttu on soometsade ja lodude olukord paranenud ning kus võib loomi käsitleda majandustegevuse kahjuritena ning seega välja püüda ja kopratamisse lõhkuda, kartmata hävitada väärtuslikku lindude pesitsusala, kahepaiksete koelmüt vmt.
4. Haanja asulas on konflikt suusakeskuse ja looduskaitseliste nõuete vahel. Piirkonda külastama minnes ja sissesõiduluba paludes sattusin seminaripäevale ja mulle selgitati spordibaasi arendajate seisukohti. Põhjenduseks toodi tehtud investeeringuid. Siinkohal on minu arvamus, et KeA ja isegi KeM on siin arendust lubades teadlikult tekitanud tänase konflikti, lubades rahapaigutusi teha, sest vaikimisi on olnud alati teada, et tegu on Vällamäe-Tuhkrijärve vahelise ajaloolise metssase alaga, kus on kõrged loodusväärtused. Teisalt on arenenud konflikt mõistetav, sest paarkümmend aastat tagasi ei osanud enamus ametnikest ette kujutada nii pompöösset spordikeskust ega ka nii intensiivset survet looduspargi metssade kasutamisele. Ökoloogina leian, et vanade metssade ja spordikeskuse kõrvuti eksisteerimine on võimalik, sest juba aastakümneid on enamuse radade teeservi hooldatud. Radade servades tuleks rakendada püsimeetsana kasvatamist nõnda, et metssas serva ei avata (põõsaid ja noori puid raiuda väikeste salkude kaupa nii, et kogu aeg taastub metssas siseosa kaitsev tihe lehestikuserv), ka preventiivselt langetada radade servadel nii vähe puid kui võimalik, sest enamasti kukuvad puud tugevate lääne- ja loodetuulte toimel siis, kui neil pole teiste puude tuge. Kui mõni kukub, siis ilmselt on mõistlik eemaldada vajadusel ka mõni teine, kui see on nagunii selgelt järele kukkumas. RMK praegune praktika on olnud lagedaks raiuda eelkõige radade idaservad, mis minu arvates tähendab, et peatselt on oodata radade lääneservades olevate puude tuuleheidet ja murdumist üle spordiradade. See tundub teadliku kahjustava tegevusena, et õigustada edasisi raieid radade lääneservadel. Minu ettepanek on elupaikadeks määratletud aladel lubada läänepoolsetest metssaservadest kuni 20m ulatuses TEE SERVAST kuivanud ja murdumisohtlikke I ja II rinde kuuski eemaldada nii, et puu langetatakse, tema ladvaosa lõigatakse läbi metssas serval ja viiakse minema, jäme tüveosa jääb kooslusse ja seda ei tohi järgata. Lehtpuude osas peaks iga kord hindama olukorda eraldi, pigem võiks piirduda juba kukkunud puude eemaldamisega, jäme lamapuit peab samamoodi jääma kooslusse. Edaspidi radade 20m servades ei lastagi puid nii vanaks ja kõrgeks, et nad saaksid oluliselt kahjustada spordiradasid, s.t. saetakse puid (mitte

põõsaid ja alusmetsa) välja nooremalt, siseosa ei puudutata. Haanja spordikeskuse omanikele ja mänedžerile soovitaksin mõtteviisi muutust ehk et puude vaenamise asemel annab toimida loodusega kooskõlas ja anda spordibaasile lisaväärtust kui loodussõbralikule ettevõtmisele, kus on võimalik käia tutvumas põlismetsa liikide ja struktuuriga. Noorem põlvkond peab rohelist eluviisi oluliseks ja mulle tundub kummastav, et spordibaas, mis juba ajalooliselt asub looduspargi südames, ei oska seda ära kasutada. Spordibaasi teede servad ei hõlma sadu kilomeetreid, nende väärtused ja täpne majandamine ning eksponeerimine (et miski ei jääks sportlasele ette ega kahjustaks ülemäära loodusväärtusi) üle paari aasta looduses läbi vaadata koos spordiraja hooldaja, metsamajandaja, ökoloogi ja turismieksperdiga ei tohiks ju olla kaelamurdvalt kallid ettevõtmised?

Kokkuvõte

Haanja looduspargi piiranguvööndis inventeeritud rohundirikaste kuusikute ja vana loodusmetsa metsaelupaigatüübid on valdavalt kujunenud endisele põllumajandusmaastikule, mis on järk-järgult maha jäetud viimase 300 aasta jooksul. Leidub ka järjepidevamaid metsi, sh teisi metsaelupaigatüüpe, neid leiab eelkõige soostunud aladel, kinnikasvavate järvede ümbruses, väga järskudel nõlvadel ja uhtorgudes, ajalooliselt riigile ja suurmõisatele kuulunud metsades.

Töös anti lühike ülevaade inventeeritud metsaelupaigatüüpidest ja soovitusi edasiseks majandamiseks ja kaitseks. Eelkõige tuleks tegelda püsimetsandustoetustega piiranguvööndis ning samuti korraldada kogu Haanja loodusparki hõlmav inventuur, sest elupaiku on säilinud piiranguvööndis palju, kuid nad on tavaliselt seotud eripäraste reljeefivormidega ning on suhteliselt väikese pindalaga, sageli vajavad hea kvaliteedi tekkeks veel aega ja see tähendab - majandamine peab olema piiratud.

Käesoleva aruande osaks on elupaikade inventuuri ja kaitstavate liikide andmestik, samuti läbitud teekondade jäljed.

Metsaelupaiku kaardistati 656ha (397 polügooni), 0-elupaikadeks osutus väljas ülevaadatud aladest 554ha (617 polügooni). Ülekaalukalt domineerisid metsaelupaikade hulgas rohundirikkad kuusikud (265ha) ja vanad loodusmetsad (256ha). Enamus inventeeritud metsaelupaikadest olid varasema inimõju jälgedega, nende esinduslikkus oli hetkel seega B või C. Kaitstavatest liikidest märgiti kõige sagedamini sulgjat õhikut (LK III), kuid leiti ka palju uusi leiukohti väikesele käopõllele (LK II) ning Wulfi turbasamblale (LK III). Registreeriti ogase astelsõnajala väga heas seisundis leiukoht (LK I). Kokku on looduskaitseks oluliste liikide tabelis 420 kirjet.

2.10.2022